

הַלְבוּת בְּרִבּוֹת סִיּוֹן מִזֵּ

בִּיאורִים וּמוֹסָפִים

לנהוג כפי הדעה הממוצעת שהיא חצי שעה. וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"א תשובה ז) לגבי שינת הלילה. וכן דעת הגרי"ח קניבסקי (דעת נוטה דיני נטילת ידים שחירות תשובה רפה) לענין חיוב נטילת ידים בברכה (לדעת הרא"ש) שהוא כשישן חצי שעה בלילה.

ולענין המפסיק בשינת עראי באמצע סעודתו שכתב השו"ע לקמן (סי' קע"ח) שאינו צריך לחזור ולברך ברכת המוציא, כתב המשגיב שם (סי' קמ"ח) ששינת עראי היא כשנאנס בשינה ואפילו אם ישן בערך שעה, אבל אם ישן על מיטתו שינת קבע צריך לחזור ולברך.

ודעת הגרי"ח שיינברג (הירדשי בתרא שם) שלשינת קבע אין שיעור בזמן כמה ישן אלא תלוי הדבר בכונתו, שאם מתחילה היתה כונתו לישון שינת עראי בלבד אז אפילו אם ישן על מיטתו הרי זו שינת עראי, ואם כונתו לישון שינת קבע אפילו אם לבסוף התעורר לאחר זמן קצר נחשב הדבר כהיסח הדעת, וכשנדרם על כיוצא בדרך כלל היא שינת עראי. והוסיף הגרי"ח שיינברג (צדור, אהל ברוך עמ' תנ) בהגדרת שינת קבע ועראי, שהיא יש פעמים שמתכוון לישון ונחשב לעראי, ויש שישן אפילו שלא על גבי מיטתו ונחשב קבע, שאם דעתו לשקוע בשינה גמורה ועמוקה גם אם היתה על מיטתו נחשבת לשינת קבע, ואם רצונו לישון שינה מוגבלת, וכמו מי שכבר ישן בלילה וקם ללמוד אך חזר לישון קצת עד שאייר היום, כיון שהגביל את עצמו בשינה אפילו שישן על מיטתו נחשב כעראי.

ולגבי הישן כל הלילה שלא בשכיבה, הורה הגרי"ח אלישיב (פניני תפילה עמ' ט), שאם כך הרגלו, וכן הנוסע במטוס שישן בלילה שלא בשכיבה, נחשב לשינת קבע, וצריך לברך ברכות התורה.

ולגבי איסור שינה כשהוא לבוש בתפילין כתב המשגיב לעיל (סי' מד ס"ק ד) שיש אומרים שאין לה שיעור. יש אומרים שער שיעור הילוך מאה אמה שהוא חלק אחד מסי' חלקים בשעה אינו נחשב אפילו לשינת עראי. אכן לגבי שינה חוץ לסוכה כתב לקמן (סי' תרלט ס"ק יא) רק כדעה שפחות משיעור הילוך מאה אמה אינו נחשב אפילו לשינת עראי.

[משנ"ב ס"ק כז]

לפי ששם אינו מסית דעתו עדין מללמוד אחר-כך; ועוד, ששם שם צריך לומר בדיניהם, כמו בגלוי טעם וטעמים כבית-הפסא²⁶.

²⁶ אמנם לגבי תפילין כתב לעיל (סי' כה ס"ק מז) שהוציא מבית הכסא הייב לחזור ולברך כשמניחן גם אם כשהלצן היתה דעתו לחזור ללבושן, כיון שאין רשאי להיכנס בהן לבית הכסא. ולפי הטעם השני כאן החילוק מובן, שבתפילין אין שום דין שמקיים מחמתן בבית הכסא, אך תלמוד תורה כיון שיש דינים שחייב לקייםם בבית הכסא אינו צריך לשוב ולברך.

והעירך השלחן (סכ"ב) כתב שאינו דומה לתפילין שאינן חובה עליו כל היום, ועל כן כניסתו למקום שאינו יכול להניחן נחשב להפסק, מה שאין כן תלמוד תורה שהוא חובה עליו כל היום וכל הלילה, ולכן שום דבר אינו נחשב הפסק.

[משנ"ב ס"ק כח]

אפילו בתחילת הלילה²⁷ תשיב הפסק²⁸ וכו', אך אם אפשר לו, יראה לשמע ברכת התורה מאחר ויאמר לו שישן להוציא בהפסקות²⁹.

²⁷ ואם ישן מהזמן שמלפני שקינת החמה עד אחרי צאת הכוכבים, הורה הגרי"ח אלישיב (פניני תפילה עמ' מג) שצריך

המשך במילואים עמוד 11

[משנ"ב ס"ק טו]

אם ארבע לו שהפסיק אחר ברכת התורה²⁸.

²⁸ ולדברים שבקדושה כגון קדיש וקדושה, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה כו) שיש להיזהר שלא להפסיק ולענות אותם בין הברכה ללימוד.

[משנ"ב ס"ק כב]

המסקנא אקרינן דהוי דעתה אם ינדמן שיוכל ללמוד אפילו בשעה שאין רגיל ללמוד ששילמד²⁸.

²⁸ ונשים שאינן חייבות ללמוד, כתב הצ"ח (ברכות יא, ב ד"ה ואומר) שחייבות לכאורה לברך כל פעם שמתחילות ללמוד, שהרי דוקא באיש אין זה הדין והדעת כי דעתו שבשכח ללמוד יחזור ללמוד, מה שאין כן באשה שאינה מחויבת, ומסיים הצ"ח שלא ראה כתוב כן בראשונים ובאחרונים.

[משנ"ב ס"ק ג]

רצה לוטר שנת עראי, דסוגו שהתקנסם בקושב על אצילי דיו ואפילו בלילה²⁵.

²⁵ ואם ישן בלילה על מיטתו אפילו עם בגדיו, כתב בשו"ת מהרש"ם (חי' ס"י שלז) שנחשב כשינת קבע, וכן הורה הגרי"ח אלישיב (שבות יצחק ח"ח עניני ברכות פ"ב אות ז) ובספר פניני תפלה עמ' מז-מט) שכל שישן על גבי מיטתו נחשב לשינת קבע, ואפילו אם ישן כן בתחילת הלילה ודעתו לקום ולחזור ולישון עוד את שינת הלילה שלו, דוקא אם ישן על אצילי דיו נחשב כשינת עראי. (וראה להלן ס"ק כט מה יברך אחרי השינה הראשונה).

מאידך, בשו"ת קרן לדוד (ח"א סי' יא ד"ה והנה בניד) כתב שאם ישן בבגדיו על מיטתו ודעתו לקום ולישון אחר כך שינת קבע, לא יברך לאחר השינה הראשונה ברכות התורה, כיון שמוכח ממעשיו שהיא שינת עראי וכונתו רק להסיר את התנומה מעיניו ואחר כך לחזור ולישון שינת קבע, ולכן רק לאחר שיקום משנת הקבע יברך ברכות התורה. וכן דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פי' דבר הלכה אות ג), ולכן נהג הגר"ש אויערבך (שבות יצחק שם) שבלילות שבת הארוכים אחר הסעודה היה ישן כשעה על מיטתו ולא היה מברך לפני לימודיו כיון שהיה ישן בבגדיו ורק כשעה. וכן דעת החזון איש (ארחות רבינו חי' עמ' רג והגרי"ח קניבסקי בשמו בספר אשי ישראל בסוף הספר תשובה כה) שאם ישן דרך עראי עם בגדיו אפילו כמה שעות בלילה ואפילו על גבי מיטה, אין צריך לברך אחר כך ברכות התורה, אלא אם פשט בגדיו שאז היא שינת קבע גם אם ישן רק מעט.

ולענין שינת קבע ביום שנחלקו הפוסקים להלן (סי"א) אם צריך לברך אחריה ברכות התורה, דעת האדר"ת (לוח ארץ ישראל ה"ר) ששיעור השינה הוא שתין נשמן, והגר"ש אויערבך (הליכות שלמה שם פי' ס"א) הורה לגבי שינת קבע בלילה שאם ישן חצי שעה מברך אחריה ברכות התורה.

ולענין ברכת על נטילת ידים לאחר השינה כתב המשגיב לעיל (סי' ד ס"ק לד) שאפילו בלילה אם ישן פחות משתין נשמן לא יברך. ובבית"ל שם (סטי' ד"ה דוד) הביא מחלוקת כמה הוא שיעור שתין נשמן שיש אומרים שהוא שלש שעות ויש אומרים שהוא יותר מהצי שעה ויש אומרים שהוא מעט יותר משלש דקות. וכן לגבי ברכות אלקי נשמה והמעביר שינה, כתב במשגיב לעיל (סי' מז ס"ק כו) שאם ישן בלילה שתין נשמן לכולי עלמא צריך לברך אותן. והקצושי"ע (סי' ב ס"ח) כתב לענין נטילת ידים לאחר שינה שאם ישן ביום שיתין נשמן שהוא חצי יטול ידיו, וכן כתב הקצות השלחן (סי' ב דה"ש ס"ק א) שכיון שספק ברכות להקל יש

מילואים הלכות פְּרָכּוֹת הַשְּׁחַר סִימָן מו המשך מעמוד קודם

ובתשעה באב ברכת 'שעשה לי כל צרכי' וברכת 'המעביר שינה', אלא רק במוצאי יום כיפור ותשעה באב לאחר שנעל את נעלו ורחץ את עיניו, וכרעת השויע שברכות אלו אינן על מנהגו של עולם ואם לא התחייב בהן לא יברכן, וכמו שפסק הגר"א (מעשה רב אות ט). ומטעם זה גם הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"ב ע"מ קמ) שאכל לא יברך 'שעשה לי כל צרכי'. והטעם שלא בורך (הגר"א) 'המעביר שינה', ביאר הגר"מ שטרנבוך (הלכות הגר"א ומנהגיו אות יב), כיון שבמים אלו אינו יכול לרחוץ את עפעפי עיניו.

(32) וכן חולה המשותק בגופו, כתב הכף החיים (סיק מד) שיכול לברך ברכת 'זוקף כפופים'.

תפילה ע"מ ג), שאם כך הרגלו, וכן הניסע במוטו שישן בלילה שלא בשכיבה, נחשב לשינת קבע וצריך לברך ברכות התורה. וראה לקמן (סי' מו ס"ק כג) מה שכתבנו עוד.

[משנ"ב ס"ק כה]

לא נק'תפי' (וכו'), סוקא מקרך ברכת פוקת עררררר. (31) וכן ביום כיפור ותשעה באב שאסור לנעול נעליו, כתב לקמן (סי' תקנד ס"ק לא) שיכול לברך 'שעשה לי כל צרכי'. וכן אכל בתוך שבעת ימי אבלותו אף שאסור לו לנעול נעליו, כתב הערוך השלחן (סי'ג) שיברך 'שעשה לי כל צרכי'. והחזו"א (דינים והנהגות פ"ט אות ט) נהג שלא לברך ביום כיפור

הלכות פְּרָכּוֹת הַשְּׁחַר סִימָן מו המשך מעמוד 150

ואם נמצא לפני סוף זמן קריאת שמע של המג"א, כתב הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ו סי"ב ובשיח הלכה סי' כה ס"ק לה) שיקרא קריאת שמע ויתנה שאם עיקר הזמן כהמג"א יצא בזה ידי חובה, ואם לאו הריהו בקורא בתורה. והוסיף, שכשעשה כן אינו חייב להניח תפילין, כיון שרוב העולם נהג כזמן של הגר"א, אבל אם חושש שיעבור גם הזמן של הגר"א, יניח תפילין. מאידך, דעת הגר"מ קרליץ (חוט שני יום טוב וחול המועד ענינים שונים אות ג) שגם אם עומד לפני סוף זמן קריאת שמע של המג"א יניח תפילין, ורק אם חושש שאם יניח תפילין לא יספיק לקרוא קריאת שמע לפני סוף זמן קריאת שמע של המג"א, יקרא אז קריאת שמע גם בלא תפילין. והגר"ח קניבסקי (שיח תפילה שאלה ח) כתב, שבאופן זה מוטב שיניח תפילין ויקרא קריאת שמע לפי הגר"א. וראה מה שכתבנו לקמן סי' נח ס"ק ה.

הגר"א ינהג כן. אמנם, בשעה"צ לקמן (סי' צ ס"ק מא) כתב שגם באופן זה שיעבור רק זמן קריאת שמע, יקרא קריאת שמע עם הברכות ויתפלל שמונה עשרה ביחידות, וראה מה שכתבנו שם.

[משנ"ב ס"ק לג]

אֶלֶּאֱסִיבֵנּוּ הַנִּיחַ תְּפִלִּין מִקֶּדְמָם (וכו'), אל יקנע מתחמת זה המצוה 'אֶשְׁמַע דְּקִרְיָתָא שְׁמַע' (44) וכו', אל יקנע מתחמת זה (44) אמנם בביה"ל לקמן (סי' נח ס"א ד"ה ומצוה) כתב, שמי שזהיר לקרוא קריאת שמע עם הנץ יזהר לקרותה בזמנה סמוך להנץ, אפילו אם אין לו תפילין באותו זמן. (45) וגם אם מסופק אם יעבור זמן קריאת שמע עד שיביאו לו תפילין, כתב לקמן (סי' נח ס"ק ד) שלא ימתין לכך ויקרא קריאת שמע.

הלכות פְּרָכּוֹת הַשְּׁחַר סִימָן מו המשך מעמוד עו

(הליכות שלמה תפלה פ"ו ס"ה) שעל שמיעת דברי תורה צריך לברך, אך אם שומע דברי תורה מהקלטה יש להסתפק אם צריך לברך.

[ביה"ל ד"ה המהרהר]

אֶלֶּא דִּסְבִּירָא לֵה דְּגַם הַמְהַרְהַר הוּא מְקַוָּה (11).

(11) וחייב הברכה על הרהור בדברי תורה לדעות שהרהור נדיבור, כתב המרומי שדה (ברכות ב, ב ד"ה שם במשנה) שהברכה ודאי אינה מהתורה. והורה הגר"ש אלישיב (הערות על מסכת ברכות יא, ב ד"ה והנה) שאין לברך על הרהור בדברי תורה, כיון שהגר"א נשאר בצריך עיון, ולא הכריע בזה.

והשערי תשובה (סי' ג) כתב בשם שו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קנט) שיברך, ששמיעה עדיפה מהרהור משום שישמע כעונה, מאידך, בשו"ת האלף לך שלמה (א"ח סי' לה) סובר שרינו בהרהור, ואין לברך.

והגר"ח קניבסקי (במכתב לעלון 'דרשו' גליון 3) כתב שכל השומע שיעור בדברי תורה ואפילו בקלטת או בטלפון, צריך לברך, לגר"א משום שצריך לברך על כל הרהור (וראה מה שכתבנו בביה"ל ד"ה המהרהר), ואף לחולקים על הגר"א, בשמיעה צריך לברך, וכמו שמוכח מדברי התוס' (ברכות ב, ב ד"ה כדאשכחן) ששמיעת דברי תורה היא מצוה בפני עצמה, ואין צריך שומע ומשמיע, ודעת הגרש"ז אויערבך

הלכות פְּרָכּוֹת הַשְּׁחַר סִימָן מו המשך מעמוד עז

שלא קרא קריאת שמע, כתב הפתחי תשובה (סי'ב) שקודם שיקרא קריאת שמע עליו לברך ברכות התורה, וכן הורה הגר"ש אלישיב (פני תפילה ע"מ מט).

(29) וכשאנו יכול לשמוע מאחר, משמע במשנ"ב שיכול להמשיך

לברך, מאידך, דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ו דבר הלכה ע"ג) שלא יברך, וטוב שיכוון בברכת 'אחבת עולם' של ערבית שתעלה לו לברכות התורה.

(28) ולכן אם בלילה שכח לקרוא קריאת שמע ונרדם, והתעורר וזכר

מילואים הלכות ברכות סימן מז המשך מעמוד קודם

(31) והישן בתחילת הלילה על דעת לקום ואחר כך לישון עוד פעם, שכתבנו לעיל (סי' כג) שנחלקי הפוסקים אם יברך ברכות התורה אחר השינה הראשונה, הורה הגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו חייא עמו' מז) בשם הא"י (בוטשאטש, סי' א) לענין מי שישן בתחילת הלילה בבגדיו, שלאחר השינה הראשונה יברך בריך רחמנא מלבד דעלמא דיהיב לנו אורייתא, ויכוון לצאת בה ידי חובה רק עד שינת הקבע של אותו הלילה (כדי שיוכל לברך בבוקר ברכת התורה בשם ומלכות) וילמד, ובבוקר לאחר שינת הקבע יברך ברכות התורה בשם ומלכות. ומעין זה כתב גם בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' ז).

ודעת הגרי"י אלשיב (שבות יצחק גר שבת פ"ב הע' כז) שלא יברך בנוסח בריך רחמנא וכו', שבמקום ספק ברכות יש אחרונים הסוברים שגם בלשון לענין עובר משום 'לא תשא'. אלא שדעתו שם (אות ה) שבאופן זה אינו נגזר ספק ברכה, אלא כהסברים שודאי צריך לברך ברכת התורה אחר השינה שבתחילת הלילה [ראה לעיל סי' כג], ויכוון שהברכה הפטורה רק עד שישן שוב בלילה, ואז בבוקר יחזור ויברך. עוד כתב שם (הע' מה) בשם הגרי"י אלשיב, שלא ישחמש בעוצה זו כשהושב להיות נעור כל הלילה, והיינו שאין לכוון בבוקר שקודם לכן שהברכה הפטורה רק עד יום המחרת בבוקר, וראה עוד מה שכתבנו לקמן סי' תצד סי' א.

ללמוד, שכתב 'אם אפשר לי' ושמע ברכה מאחר, ומשמע שאם אין עם אחר יכול ללמוד, וכן הורה החו"י (דינים והנהגות פ"א אות יב) שיכול להמשיך ללמוד, וכן כתב הגר"י איערבך (שו"ת מנחת שלמה סי' צא אות א) וסי' יח אות ח ובהליכות שלמה תפלה פ"ו דבר הלכה אות ט) ואף שודאי חייב לברך אלא שהוא אנוס מלברך, וכן הורה הגרי"י אלשיב (קובץ תשובות ח"א סי' ט, ופני תפילה עמו' לה) וכן הורה הגרי"י מבריסק (אסופת הגרי"י ברכות סי' ה) שמוותר לו ללמוד. מאידך, דעת הגר"י פראנק (הובא בשו"ת מנחת שלמה שם) שהברכה מעכבת, ואסור ללמוד בלי ברכות התורה, ולימודו נחשב כעבירה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' עז אות ב). וראה מה שכתבנו לקמן סי' תצד סי' א.

[משנ"ב שם]

ואם היה לישן ביום שינת קבע על משתוי³⁰.

(30) ראה לעיל (סי' כג) שביארנו מה נחשב לשינת קבע, והגרי"ח קניבסקי כתב (אשי ישראל פ"ו הע' עה ובשו"ת בסוף הספר תשובה ל) שדעת החו"י שלמעשה אין לברך לאחר שינת היום, שכל שינת ביום נחשבת עראי.

[משנ"ב סי' טז]

אין צריך לחזור ולברך³¹.

הלכות ברכות סימן נא המשך מעמוד עט

וכן בקדושת יוצר אור וקדושת דסידורא, כתב האג"ר (סידור תפילת דוד נפש דוד עמו' מד) שיענה, מאידך, בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' ח אות ב) כתב שלא יענה.

(14) וכשמוע קריש או קדושה ממנין אחר, כתב הגר"י איערבך (הלכות שלמה תפלה פ"ו סי' ב) שאף שהרשות בידו לענות עמהם אם ירצה, בכל זאת אם הדבר מפריעו מלכוון בראוי וגם ניכר הדבר שהוא אינו נמנה על המנין האחר, עדיף שלא יענה אלא ימשיך בתפילתו, כדי שיוכל לומר פסוקי דזמרה בראוי. מאידך, לדעת החו"י (אשי ישראל פ"ב הע' סב) דעת נוטה הלי תפילה תשובה שהי חייב לענות אף כשמוע ממנין אחר, וראה מה שכתבנו לקמן סי' נה סי' ס וסי' קבה סי' א, וסי' רטו סי' ח.

[משנ"ב סי' י]

באמצע פסוקי דזמרה¹⁴ ולומר אחר כך פסוקים הנוגעים¹⁵ וכו', אין לקרות לפסרתונה לבתחלה מי שעומד באמצע פסוקי דזמרה¹⁷.

(15) ולברך ברכות השחר באמצע פסוקי דזמרה, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ה הע' סה) שלא יברך, אלא בין 'שתבח' ל'יוצר' יברך את הברכות שאי אפשר לברכן לאחר שמונה עשרה.

(16) ולענין עיקר הדין לומר פסוקים אחרי ברכת התורה, כתב לקמן נשי' קלט סי' ל) שמתפסק פסוק אחד להחשב תלמוד תורה.

(17) ולקרא בתורה כשאין מי שיקרא בתורה, כתב לקמן (סי' סו סי' כז) שמשום כבוד התורה יפסק ויקרא אפילו כשעומד בקריאת שמע וברכותיה.

בשם החו"י (קשר גדול סי' ז אות לה) וכן הביא הכף החיים (שם) שאפשר לומר את הקריש באמצע פסוקי דזמרה, והוסיפו שם שבסידור בית עובד (דיני פסוקי דזמרה אות יג) כתב שלא יאמר את הקריש, שכיון שלא היה מנין לפני 'הודי' לא התחייבו הציבור לומר קריש, ומטעם זה כתבו הבאר היטב (סי' נג סי' ג) והשערי תשובה (סי' נא סי' ג) בשם שו"ת פני יהושע (ח"א סי' ה) שהבורה שאמרו תהלים קודם התפילה ולא היה להם מנין, ובאמצע פסוקי דזמרה נתאסף מנין, שלא יאמרו אז קריש, שכיון שלא היה מנין באמירת התהלים, לא התחייבו לומר קריש, וכדעתו פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' ס).

ולענין עניית אמן על 'ויצמח פורקניה', כתבו בשו"ת אגרות משה (אורח ח"י סי' יד) והגר"י איערבך (אשי ישראל פ"ט הע' כג) שלא יענה, שעל אף שהרמב"ם הזכיר בנוסח הקריש את 'ויצמח פורקניה', מ"מ לא כתב שעונים אחריו אמן, לכן לא יענה באמצע פסוקי דזמרה, ויענה רק את האמן הראשון ואמן יהא שמויה רבה' וכן אמר שאחר דיאמרו בעלמא' שהזכיר ברמב"ם שיש חיוב לאומרים, וכן אחר 'תתקבל' ואחר 'על ישראל ועל רבני' יענה.

וכשמתפסק כדי לענות קריש או קדושה, האם ישתוק כבר מתחילת הקריש או הקדושה אורק כשעונה, ראה מה שכתבנו לקמן סי' טו סי' יט.

(18) ואף פסוק 'ימלוך', כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ט הע' ב) שמוותר לענותו, אך לא יאמר 'נקדש' [ובקריאת שמע, כתב במשנ"ב לקמן (סי' סו סי' יז) שיענה רק 'קדוש' ו'ברוך' כבוד, אבל לא 'ימלוך']. והגר"י איערבך (תשובה מכת"י בספר ועלהו לא יבול ח"א עמו' רשב, רסד) כתב שיכול לומר התוספות שבקדושת שבת, כגון 'אז בקול רעש גדול'.

